

In memoriam

Milan Polić (1946.–2015.)

U siječnju 2015. iznenada nas je napustio filozof Milan Polić. Veliki je to gubitak ne samo za filozofiju odgoja (u kojoj je Polić bio u nas vodeći mislilac) nego i za širu javnost. Polić je, naime, svoja slobodarska liberalno-demokratska uvjerenja izražavao dosljedno i jasno ne samo u pisanim radovima. Kao izrazito opredijeljen intelektualac svoja je uvjerenja očitovao kritičkim istupanjem u javnosti kroz intervju, rasprave i polemike (ponekad i u oštrom suprotstavljanju konzervativnim stavovima) te sudjelovanjem u pokretanju i radu organizacija civilnoga društva.

Pred nama je veliki opus, koji je teško ukratko a cjelovito i primjereno predstaviti. Ali već uvid u bibliografiju, pregled objavljenih radova, izlaganja na skupovima, sudjelovanja u projektima i održanih javnih predavanja, svjedoči nam da se cjelokupni Polićev rad i opus odnosi izrijeком, svojim naslovom i podnaslovom, ili implicitno na problematiku odgoja: na odgoj i filozofiju odgoja, na prosvjetnu politiku, nastavu, školski sustav, stranputice reformi školstva, nastavne planove i programe, udžbenike, metodiku... Također, Polić je bio utemeljitelj i desetljećima glavni urednik časopisa *Metodički ogledi*, prvog našeg časopisa za filozofiju odgoja.

Neupitno je, dakle, da su odgoj i filozofija odgoja u prvom planu i ujedno u središtu cjelokupnog njegova znanstvenoga istraživanja i stvaralaštva, baš kao i njegova izravnog djelovanja kao uzornog učitelja i odgojitelja na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je vodio nastavu filozofije odgoja i odgovarajuću katedru. Konačno je, ponajviše njegovom zaslugom, sada filozofija odgoja u nas ravnopravna filozofijska disciplina i nezaobilazna u sustavu znanosti o odgoju. Jer on je, uz Josipa Marinkovića, učinio najviše za oslobađanje odgoja od tradicionalne pedagogije u službi vlasti i politike. Tako se u drugoj polovici 20. stoljeća Milan Polić pridružuje utemeljitelju filozofije odgoja u nas Pavlu Vuk-Pavloviću, koji je filozofiji odgoja u prvoj polovici 20. stoljeća dao u svjetskim razmjerima vrijedne priloge. Upravo je Milan Polić najzaslužniji za sustavno i djelotvorno predstavljanje i vrednovanje inače dugo prešućivanog Vuk-Pavlovićeva opusa te za sve veći interes i presudnu promjenu odnosa prema njemu. Polić je bio najkompetentniji i najbolji poznavatelj opusa i života Pavla Vuk-Pavlovića, priređivač i glavni urednik njegovih sabranih djela te autor opsežne monografije *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića*.

Polić naglašava da je odgoj danas ozbiljan i odgovoran posao, ali i to da se njime nažalost često bave i oni koji nemaju nikakva pedagoškog umi-

jeća, odnosno oni koji o odgoju »pojma nemaju«. Odgoj se najčešće provodio i shvaćao kao »gojdbena manipulacija« usmjerena ostvarenju nekog unaprijed postavljenog izvanjskog cilja u službi neke ideologije, koja pojedinačne ili skupne interese prikazuje kao opće. Svaka vlast u pravilu nastoji posredstvom odgojnih ustanova nametnuti vlastiti interes. Državotvorni odgoj kao takav nije odgoj, nego puka manipulacija! Dijete (odgajnik) pretvara se tako u sredstvo ostvarenja neke izvanjske svrhe, naprimjer »idealne države«. Manipulacijom ga se nastoji učiniti korisnim nekome ili nečemu.

Odgoj se mora bitno razlikovati od manipulacije. Odgojem se, naime, njeguje i potiče sloboda (samoodređenje i stvaralaštvo) odgajnika. Razvijanje vlastitog kritičkog mišljenja i odgajateljska neovisnost pretpostavke su razvitka odgajnikove osobnosti.

Polić podsjeća da su filozofi već od antike raspravljali o odgoju, ali da je pitanje »Što je odgoj?« postavljeno tek u 20. stoljeću i da je tek suvremena filozofija odgoja ukazala na razliku između odgoja i gojdbene manipulacije. Jer tek je razvoj vrijednosti demokratskog društva omogućio uvid da je svrha odgoja u njemu samom: u razvijanju osobnosti pojedinca kao slobodnog i ravnopravnog člana zajednice. To znači da pitanje o odgoju bitno upućuje na pitanje o biti čovjeka i njegova odnosa prema zajednici u kojoj se odgaja, tj. da je pitanje o odgoju ponajprije bitno filozofsko pitanje.

Čovjek se, ističe Polić, od svih drugih bića razlikuje po odgojivosti. A odgoj ga čini jedinim istinski društvenim bićem. Čovjek jedini od svih bića svoju bit ne nasljeđuje samim rođenjem, nego je razvija i stječe tek odgojem u društvu. Odgoj je dakle bitno određenje čovjeka.

»Čovjek je kao čovjek moguć samo odgojem. (...) Nitko se ne rađa kao čovjek, nego to tek treba postati.«

Dijete (biće rođeno kao čovjek) neće samo od sebe, tj. samo na osnovi svoga biološkog nasljeđa postati čovjekom. Da bi dijete postalo čovjekom potrebni su mu drugi ljudi, duhovna zajednica i pojmovna određenja. Čovjekom se može postati i postaje se tek odgojem, uključenjem u društvo, u ljudsku zajednicu, u ljudski svijet, u ljudski zavičaj, u određeno povijesno nasljeđe kulture, duhovnosti i svijesti. Odatle onda slijede i različita poimanja čovječnosti, osobina uzorna čovjeka, pa dalje i sve one povijesne, rasne, vjerske predrasude i osporavanja u poimanju i određenju čovjeka.

»Što čovjek i čovječnost u biti jesu pokazuje samo cjelokupna povijest, kako onim što kao značaj pripada prošlosti, tako i onim što se po vrijednostima naslućuje kao budućnost.«

Odgoj je, posebno kao obrazovanje, bitno uvjetovan prošlošću. A sjećanja su uvijek isprepletena s vrijednostima, u skladu s onim čemu se teži, pa uključuju i naslućuju budućnost.

Temeljni je dio odgoja obrazovanje, i to što šire i što cjelovitije znanje, jer ono otvara mogućnost za stvaralaštvo i kritičku otvorenost prema vrijednosno i spoznajno drugačijem. Manipulatori, međutim, nude samo usku izobrazbu dovoljnu za obavljanje neke za njih korisne djelatnosti.

»Odgoj mora podržavati samoodređenje, a to znači razvitak osobnosti. Ali samoodređenje se može zasnivati samo na znanju i razumskoj prosudbi, dakle obrazovanju. (...) Stoga je bitna odrednica odgoja upravo obrazovanje bez kojeg se vrijednosni odgoj odmah pretvara u manipulaciju. (...) Činjenice i vrijednosti ne opstojе zasebno nego tek jedne kroz druge.«

Neprihvatljivo je podvajanje odgoja i obrazovanja kao da su to dvije odvojene i nezavisne djelatnosti. Obrazovanje je dio odgoja, njegov temeljni dio, pa je zato sporna i neodrživa sintagma »odgoj i obrazovanje«, koja odgoj reducira na samo jedan svoj dio.

Polićeve radove odlikuje erudicija i temeljitost u pristupu problemu, obrazloženo kritičko promišljanje i uvjerljivo formuliranje vlastitog gledišta. Odvažio se i na originalan način izražavanja. Knjigu *Čovjek – odgoj – svijet. Mala filozofskoodgojna razložba* strukturirao je neobično. Riječ je o raspravi (razložbi) u području filozofije odgoja, koja je napisana kao neka vrsta enciklopedijskog rječnika (uz pojmovna određenja sadrži i sedamdesetak rasprava!) oblikovanog za pretraživanje i čitanje po uzoru na računalne baze podataka. Tako je omogućio ekonomično, brzo, zaokruženo i cjelovito pretraživanje i čitanje. Knjigu je moguće početi čitati od bilo koje odrednice ili rasprave i slijedeći uputnice iščitati je toliko koliko je to čitatelju potrebno ili zanimljivo. Pisana je s namjerom da ponudi pojmovno i jezično konzistentnu i koherentnu, ali i za dogradnju otvorenu cjelinu mišljenja o odgoju kao povijesnom načinu opstanka čovjeka i svijeta.

A Polićev interaktivni multimedijски sveučilišni priručnik, udžbenik *Filozofija odgoja* (koji je tehnički sâm u potpunosti realizirao!), komponiran je tako da čitateljima, odnosno studentima otvara, nudi i nameće raznolike mogućnosti paralelnog i kružnog kretanja – kritičkog promišljanja i istraživanja autorskog izlaganja, izvornih filozofskih tekstova, metodičkih dodataka i radioničkih zadataka, a autoru i studentima posredstvom računala otvara mogućnost višeslojne komunikacije i povezanosti.

Milan Polić napustio nas je prerano. I poslije umirovljenja (krajem 2011.) bio je višestruko angažiran i aktivan do kraja života. O njegovoj vitalnosti svjedoči to da se posljednjih godina, zahvaljujući svojoj upućenosti u elektrotehniku i računarstvo, počeo baviti i digitalnom grafikom, pa je kao krunu toga nastojanja 2014. godine otisnuo monumentalnu »pastelnu knjigu« enciklopedijskog formata *Pasteli Renata Percana*, u kojoj je u novoj tehnici predstavio zadivljujuće akvarele i pastele uglednog istarskog slikara. Prije toga Polić je snimio i prikazao poetično-dokumentarni film o Renatu Percanu, a potom je tiskanjem Percanovih minijatura kao makrografika pokazao da su te minijature zapravo u minijature stegnute veliki formati.

Odlaskom Milana Polića izgubili smo neizmjereno mnogo. Ali on ostaje trajnim uzorom i nadahnućem svima kojima je stalo do odgoja za slobodu: za samoodređenje i stvaralaštvo.

Citiram na kraju dio pisma koje mi je uputio jedan mladi prijatelj kada je primio obavijest o smrti Milana Polića, a koji Polića čak nije osobno poznao:

»Javno djelovanje Milana Polića bilo je poput svjetionika i nade u vremenu nametanog i forsiranog društvenog monolita, a njegove analize izvrsne i točne. Njegovo humanističko zauzimanje za slobodu, kritičko mišljenje, toleranciju, pluralitet, demokratske vrijednosti... bilo je važno. Njegov stručni rad i angažiranost na pitanjima odgoja, kao i sam pristup odgoju, njegovo isticanje i shvaćanje značaja istinskog odgoja koji se zbiva kroz istinsku ljubav i istinsku slobodu (za razliku od manipulacije koja je na djelu), iznimno su vrijedni...«

Milan Polić rođen je 1946. godine u Zagrebu, gdje je završio osnovnu i srednju elektrotehničku školu te studij filozofije i sociologije, a na Sveučilištu u Zagrebu stekao je i doktorat znanosti u području filozofije. Radio je kao srednjoškolski nastavnik, a posljednjih dvadeset godina kao sveučilišni profesor na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je bio i prodekan

za nastavu. Umirovljen je kao redoviti sveučilišni profesor. Bio je predsjednik Hrvatskog filozofskog društva. Bio je pokretač i desetljećima glavni urednik časopisa *Metodički ogledi*, te član uredništava nekoliko časopisa. Sudjelovao je s izlaganjima na pedesetak znanstvenih i stručnih nacionalnih i međunarodnih skupova, te je sam organizirao brojne takve skupove, među ostalim i prvi i najveći u nas međunarodni znanstveni skup o filozofiji odgoja – *Filozofija odgoja u suvremenom svijetu*, u Cresu 2006. godine. Kao autor objavio je osam knjiga te oko 150 znanstvenih i stručnih članaka, a urednik je i koautor još desetak knjiga.

Boris Kalin